

KLASİK SOSYOLOJİ TARİHİ

KISA ÖZET

SOS201U

1. Ünite— Bilim Olarak Sosyolojinin Doğuşu

İbn-i Haldun (1332-1406)

İbn-i Haldun, söylentilere ve aktarmaya dayalı tarihî bilgilere güvenilemeyeceğini, bu nedenle anlatılan tarihi bilgilerin eleştirilmesi ve gerçeğe ne derece uyduklarının araştırılması gerektiğini savunmuştur. İbn-i Haldun, insanların doğal eğilimlerinin ya da yaradılışlarının değil, alışık oldukları gelenek ve şeylerin ürünü olduğunu savunmuş, insan toplumlarının birbirinden farklı olmasını bu toplumların coğrafi ve ekonomik koşullarının, üretim biçimi ve üretim ilişkilerinin farklı olmasıyla açıklamıştır. İbn-i Haldun'un sosyolojik düşünce ve tarihsel gözlemi ilişkilendirmenin önemi üzerinde durması, toplumun bilimsel olarak incelemesine, ampirik araştırmalara ve toplumsal olguların nedenlerini aramaya büyük önem vermesi, çalışmalarının çağdaş sosyolojiyle birçok ortak yönü olduğunu göstermektedir.

SOSYOLOJİNİN DOĞUŞUNDA ETKİLİ OLAN GELİŞMELER

Bilimsel Devrim: Bilimsel devrim, Antik Yunan'dan Ortaçağ'a kadar kabul görmüş olan doktrinlerin reddedildiği ve fizik, biyoloji, kimya, anatomi, astronomi başta olmak üzere çeşitli bilim dallarında yapılan önemli çalışmalarla modern bilimin temellerinin atıldığı döneme (1500-1700) verilen addır. Bilimsel devrim tek bir olay ya da keşif olarak değil, Galilei, Newton, Leeuwenhoek, Papin, Leibniz gibi çok sayıda bilim insanının keşiflerinden oluşan bir bütün olarak düşünülmelidir. Bilimsel devrimle birlikte deneysel yöntem geliştirilmiş, doğanın matematiksel kurallara uyduğu ve bilimsel bilginin pratik amaçlara ulaşmak için kullanılması gerektiği kabul edilmiş ve bilimsel kurumlar geliştirilmeye başlanmıştır.

Bilimsel devrim birden bire ortaya çıkan bir süreç değildir, bu devrimin gerçekleşmesi için uygun ortamı hazırlayan birtakım toplumsal ve ekonomik gelişmeler söz konusudur. Bilimsel devrimin meydana gelmesini mümkün kılan bu gelişmeler Rönesans ve Reform hareketleri ile birlikte Avrupa'da 15. yüzyıldan 17. Yüzyıla kadar egemen düzen olan feodalizmin çözülerek yerini merkantalist kapitalizme bırakması, kilisenin ekonomik ve toplumsal gücünün zayıflaması ve bilimle uğraşan insanların kilisenin patronajından kurtularak dönemin zengin tüccarları tarafından himaye edilmesi olarak özetlenebilir Bilimsel Devrim olarak adlandırılan dönemdeki bazı çalışmalardan örnek vermek gerekirse, Galileo Galilei (1564-1642) güneş sisteminin merkezinde dünyanın değil güneşin yer aldığını göstermiş, Johannes Kepler (1571-1630) gezegenler ve gezegen sistemleri ile ilgili yasaları keşfetmiş, güneş sisteminin matematiksel bir açıklamasını yapmış, William Harvey (1578-1657) kan dolaşımı teorisini geliştirmiştir.

Bilimsel devrimin simgelerinden olan Isaac Newton'ın (1642-1727) gelmiş geçmiş en önemli bilimsel eserlerden biri olan "*Doğa Felsefesinin Matematik İlkeleri*" adlı kitabı 1687 yılında yayımlanmıştır. Bu eserinde evrensel kütle çekim yasasını ve hareket yasalarını açıklayan Newton, gözlem ve deney yoluyla yaptığı çalışmalarla kendisinden önceki fizik anlayışının yıkılmasını sağlamış, fiziksel evrenin algılanışını değiştirmiştir. Ayrıca bu dönemde mikroskop, teleskop, barometre ve termometre gibi çeşitli araçlar icat edilmiştir. Bilimsel Devrimle birlikte, doğal olguların işleyişi hakkındaki genel kanunların ortaya konması sayesinde teknolojide önemli ilerlemeler sağlanmış, bu sayede kitlik azaltılmış, uzak mesafelerle iletişim kurulması sağlanmış, bazı hastalıklara çare bulunmuş, yani doğa kısmen kontrol altına alınmıştır. Doğa bilimlerinde yaşanan ilerlemelerin insanlık için bu gibi yararlı sonuçlar doğurması bütün toplumun ilgisini çekmiş, özellikle bilimin teknolojik ürünlerinin toplumda yaygın olarak kullanılması, bilimin toplumdaki saygınlığını son derece artırmıştır.

Aydınlanma Düşüncesi: Sosyoloji, akademik bir disiplin olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmış olsa da, insan ve toplum üzerine yeni düşünme yolları Aydınlanma Çağında ortaya çıkmaya başlamış, bu dönemde geliştirilen yeni ve eleştirel yaklaşım, toplumsal süreçlerin anlaşılmasını sağlayacak olan sosyal bilimsel yaklaşımın gelişmesi için gerekli temelleri oluşturmuştur.

En basit tanımıyla Aydınlanma, insan, toplum ve doğa hakkında geleneksel dünya görüşüne karşı çıkan yeni düşünme biçimlerinin yaratılmasıdır. Daha geniş bir ifadeyle Aydınlanma, 1600'lerin sonlarında başlayan, 1789'daki Fransız Devrimi ile doruk noktasına ulaşan ve 18. yüzyılın son çeyreğine kadar süren bir dönem içinde Batı dünyasında bilimsel, felsefi, sosyal ve siyasal alanda yaşanan süreçlerin ve üretilen düşüncelerin bir toplamı olarak ifade edilebilir (Duman, 2006: 120). Aydınlanma hareketinden önce insan, toplum ve doğa hakkındaki düşüncelere Kilisenin otoritesine dayalı olan geleneksel bakış açısı egemendir Aydınlanma Çağı içinde yer alan düşünürler, çok çeşitli fikirlere sahip olsalar ve ayrıntılarda birbirlerinden farklılaşsalar da bazı ortak noktalarda birleşmişlerdir. Bu ortak noktalar en açık şekilde bu düşünürlerin üzerinde uzlaştıkları bazı temel kavramlarda görülebilir. Bu kavramlardan en ön plana çıkanları; akıl, ampirizm, bilim, ilerleme, evrensellik, bireycilik, hoşgörü, özgürlük, insan doğasının birliği (aynılığı) ve laikliktir.

Aydınlanma Düşünürleri: Aydınlanma düşüncesi büyük ölçüde İngiltere, Fransa ve İskoçya'da şekillenmeye başlamış, daha sonra Almanya, İtalya, Avusturya-Macar İmparatorluğu, Rusya, Belçika, Hollanda ve Amerika'ya kadar yayılmıştır. Aydınlanma düşüncesinin tarihsel ve coğrafi olarak farklılık göstermesi çerçevesinde İskoç Aydınlanması, Fransız Aydınlanması ve Alman Aydınlanması gibi birbirinden farklı Aydınlanma akımlarından söz etmek mümkündür. İskoç Aydınlanmasının önce gelen isimleri arasında Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke ve David Hume sayılabilir. Fransız Aydınlanmasının öne çıkan isimleri arasında ise, Pierre Boyle, Voltaire, Montesquieu, J.J. Rousseau ve Diderot'nun yer aldığı söylenebilir. En önemli düşünürü I. Kant olan Alman Aydınlanması ise Almanya'daki feodal toplumsal yapı nispeten daha kapalı olduğu için diğerlerinden daha geç tamamlanan bir düşünce hareketi olmuştur.

VOLTAIRE (1694-1778): Voltaire, Fransız düşünür François Marie Arouet'nin yazılarında kullandığı adı, yani mahlasıdır. 1720'lerde İngiltere'yi ziyaret eden Voltaire, Locke'un ampirizmini, Bacon'ın bilimsel yöntemin kullanılmasına ilişkin fikirlerini, Newton'un evren hakkındaki bilimsel bilgiler konusundaki başarılarını ve İngiliz toplumunda görülen dinsel çoğulculuk ve hoşgörüyü birleştirerek 1732 yılında *Felsefe Mektupları* adlı ünlü eserini yayınlamıştır. Sanat ve bilimde kullanılabilen bilginin uygulanması sayesinde toplumların nasıl ilerleyebileceğini anlamaya çalışan bu eser hemen yasaklanmış, yakılmış ve bu sayede büyük bir başarı kazanarak yeni bilimsel yöntemler hakkındaki bilginin topluma yayılmasında etkili olmuştur.

VICO (1668-1774): Giambattista Vico, Napoli'de doğmuştur. Francis Bacon'ın doğa incelemeleri için geliştirdiği metodun tarih ve toplum incelemelerine de uygulanabileceğini düşündüğü için Vico tarih felsefesinin kurucularından ve toplum biliminin öncülerinden biri kabul edilir. *Yeni Bilim'in İlkeleri* (1725) adlı kitabında Vico, toplumsal yaşamın ilkelerinin insan aklının geçirdiği değişimlere, diğer bir deyişle tarihin üç aşamasına bağlı olduğunu belirtir ve tarihi de Tanrılar Çağı, Kahramanlar Çağı ve İnsanlar Çağı olmak üzere üç ayrı aşama ile açıklar Vico'ya göre bireylerin yaşamlarını geliştirmenin tek yolu kültür ve öğrenmedir (Maiullari, 2000:2) ve ideali de edebiyatın ve kültürün egemen olduğu bir düzenin yaratılmasıdır. Vico'nun sosyoloji açısından önemi, toplumsal yaşamda genel nitelikteki ve süreklilik arz eden olaylarla ilgilenmiş olması ve toplumsal yaşamın gelişimini insan düşüncesinin gelişimine bağlı olarak açıklamasıdır.

MONTESQUIEU (1689-1755): Charles-Louis de Secondat Montesquieu, Fransa'da aristokrat bir ailede doğmuş, tarih, hukuk ve psikoloji alanlarında çalışmıştır. Montesquieu toplumların kültürel çeşitliliğini görmezden gelen genellemelere varmamaya çalışmış, bu açıdan o döneme kadar yaygın olan anlayışın aksine olması gerekenin değil, var olanın açıklanması gerektiğini savunmuştur. Montesquieu toplumsal kurumların, özellikle de yasaların coğrafya ve kültürle ilişkili olduğunu savunmuş ve toplumlarda gözlemlenen çeşitliliği nedensel bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Montesquieu gözleme özel bir önem vermiş, toplumsal ve tarihsel gelişimin kanunlarını ortaya çıkarmak için gözlemlerine dayalı ilkeler formüle etmiş ve toplumların işleyişinde belli düzenlilikler olduğunu ortaya koymuştur.

Toplumsal olguların incelenmesinde karşılaştırmalı yöntemi geliştirmiş, mevcut yönetim biçimlerini inceleyerek karşılaştırmış, doğada olduğu gibi toplumda da toplumun işleyişini açıklayan yasalar olduğunu ve toplumsal alanda yasaların toplum tiplerine bağlı olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

ROUSSEAU (1712-1778): Jean Jacques Rousseau, İsviçre’de bir sanatçının oğlu olarak doğmuştur. Rousseau insanın kişiliğini içinde yaşadığı toplumsal koşulların oluşturduğunu savunmuştur. Rousseau, doğa durumunda insanların eşit ve özgür olduklarını, mülkiyetin ortaya çıkmasından sonra ise, toplumda eşitsiz bir ortam oluştuğunu belirtir. Rousseau, gerçek toplum düzeninin, üyelerin karşılıklı yükümlülüklerinin olduğu bir sözleşme düzeni olduğunu savunmuştur. Toplumsal sözleşmeyle tüm toplumun yararının savunulduğunu, bu nedenle bu sözleşmenin yasalaştırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Rousseau’ya göre bireyler toplumsal sözleşmeye uydukları sürece özgür olacaklardır, yani özgürlük ancak düzenli bir birliktelik içinde mümkün olacaktır.

KANT (1724-1804): Immanuel Kant “Saf Aklın Eleştirisi” adlı eseriyle Alman Aydınlanmasında akıl ve akılcılık kavramlarının öne çıkmasını sağlamıştır. Kant Aydınlanmayı insanların başkalarının rehberliğine ihtiyaç duymadan, önyargılarla kirlenmemiş olan kendi akıllarını kullanarak daha önce maruz kaldıkları olgunlaşmamışlık, ergenlik durumundan kurtarmaları olarak görür (Vural, 2002: 128). Kant’a göre Aydınlanma döneminin sloganı “Bilmeye cüret et!” cümlesidir. Bu ifade, o döneme kadar bilgiyi kendi otoritesi ve tekeli altında tutan ruhban sınıfına karşı, Aydınlanma hareketinin merkezindeki laik düşünsel karakteri özetlemektedir.

Aydınlanma Düşüncesinin Sosyolojinin Doğuşu Üzerindeki Etkisi

Aydınlanma düşünürlerini kendi dönemlerindeki diğer düşünürlerden ve diğer düşünsel yaklaşımlardan ayıran dört temel yön olduğu ileri sürülmektedir. Bunlardan *ilki* ruhban sınıfına muhalif olmaları; *ikincisi* ampirik bilginin önemine duydukları inanç; *üçüncüsü* teknolojik ilerlemeye duydukları ilgi ve *dördüncüsü* de yasal ve yapısal reform istekleri, yani kıta Avrupa’sındaki mutlakiyetçi yapıların yerine İngiltere’dekine benzer, daha özgürlükçü bir yasal düzen kurma istekleridir. Bu yeni düşünceler, David Hume’un “**ahlak bilimleri**” olarak adlandırdığı psikoloji, politik ekonomi ve henüz oluşumu tamamlanmamış sosyolojiden oluşan küçük bir grup bilimi doğurmuştur. Ahlak bilimleri, kendine model olarak Newton fiziğini almış, bu bilimleri savunanlar ahlak felsefesinin deneysel fizik yapar gibi yapılması gerektiğini savunmuşlardır Aydınlanma düşünürleri, doğa bilimlerinde görülen iki önemli koşulun sosyal bilimlerde gelişmesini sağlamışlardır. Bu iki koşul, **natüralizm** ve **önyargıların kontrolüdür**.

Natüralizm, toplumsal olguların ruhsal ya da metafizik dünyadaki değil, doğal dünyadaki neden sonuç ilişkileriyle tamamen açıklanabileceği düşüncesidir. Önyargıların kontrol edilmesi ise ampirik çalışmaların sonuçlarını etkilemeyi engellemek için değer yargılarından arınmış olma gereği, diğer bir deyişle nesnelliktir. Aydınlanma düşünürleri teorilerinin değerlerle değil, gerçeklerle sınanmasını istemişlerdir. Aydınlanma düşünürleri, toplumsal kurumların iyileştirilmesi girişimlerinde **bilimsel yöntemin** kullanılmasını sağlayarak natüralizm koşulunu, **kültürel görelilik** düşüncesini geliştirerek de önyargıların kontrolü koşulunu yerine getirmiş, bu koşulların sosyal bilimlerde gelişmesini sağlamışlardır

Siyasal Devrimler: Aydınlanma düşünürlerinin fikirleri, Ruhban sınıfı ve kısmen mutlakiyetçi rejimler dışında geleneksel toplum yapısını yıkmaya, toplumsal bir devrim gerçekleştirmeye yönelik değildir. Bunun en önemli nedeni bu düşünürlerin çoğunun kültürlü, eğitilmiş ve müreffeh bir elit içinde doğmuş olmalarıdır. Başka bir deyişle, mevcut toplum yapısı Aydınlanma düşünürlerinin kendi kişisel çıkarlarına aykırı değildir. Aydınlanma düşünürleri geleneksel toplumsal düzenden çok geleneksel dinsel düzene muhaliftirler ve *kendilerini isyancı ya da devrimci olarak nitelendirmemiş, ilerlemenin bu yeni fikirlerin etkili kişiler arasında yayılması sayesinde mevcut toplumsal düzen içinde gerçekleşebileceğine inanmışlardır* Her ne kadar Aydınlanma düşünürlerinin kendileri devrimci

olmasalar da Fransız ve Amerikan Devrimleri sonrasındaki siyasal ve toplumsal örgütlenme biçimleri, Aydınlanma düşüncesinden etkilenmiştir.

1780'lerden itibaren çoğu alt orta sınıftan gelen gazeteciler ve yazarlardan oluşan yeni bir toplumsal grup, Aydınlanma düşünürlerinin fikirlerinin basitleştirilmiş ifadelerini yayınlamakla bu fikirlerin geleneksel toplum yapısının kendilerine fazla bir seçenek sunmadığı mülksüz alt orta sınıf mensuplarına yayılmasını sağlamıştır.

Fransız Devrimi: Fransız Devrimi, on sekizinci yüzyıl sonunda Fransa'da monarşinin yıkılmasına ve cumhuriyetin kurulmasına yol açan politik olayların bütününe verilen addır. Devrim 1789 yılında başlamış, Kral 16. Lui önce tahttan indirilmiş, ardından kraliyet ailesiyle birlikte idam edilmiş, yönetim radikal grupların eline geçmiş ve izleyen aylarda devrim karşıtı olduğu düşünülen binlerce kişinin idam edildiği bir terör dönemi yaşanmıştır. 1799 yılında Napoleon Bonaparte'ın diktatörlüğü ile Fransız Devriminin resmi olarak sona erdiği kabul edilmektedir. Fransız Devrimi, Avrupa toplumunda yıllar önce başlayan düşünsel, toplumsal ve ekonomik değişimlerin bir sonucudur. Fransız Devrimi ile birlikte Fransa'da mutlak monarşi yıkılmış, Kilise'nin otoritesi büyük ölçüde zayıflamış, cumhuriyet kurulmuş, Avrupa'ya uzun zaman egemen olan feodal toplum yapısı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Fransız Devrimi laik ve rasyonel olan, Aydınlanma düşüncesinin yasal ve politik ifadesi olan bir devlet yaratmış, ancak toplumsal normları Katolik ve muhafazakâr toplumsal miras biçimlendirmeye devam ettiği için geleneksel kanatta olanlar toplumdaki ve toplumsal kurumlardaki bu değişimi eleştirmiş, Fransız Devriminin yeterince başarılı olmadığını ve devrimin liberal bireycilik anlayışının on dokuzuncu yüzyıl Fransa toplumuna çok uzak olduğunu savunmuşlardır Comte'a göre Fransız Devrimi toplumsal bağların çözülmesine, ahlakın ve toplumsal dayanışmanın zayıflamasına neden olmuştur ve devletin temel toplumsal işlevlerini aile veya din gibi başka araçlara devretmesi gerekmektedir.

Diğer bir deyişle Comte, Fransız Devrimi sonrasında şekillenen yeni toplumun insanları birbirine bağlayan birincil bağları çözdüğünü, dolayısıyla sorunun politik ya da ekonomik değil, toplumsal olduğunu düşünür. Ona göre Fransa'da yaşanan karışıklıklar, bireyin kiliseden, aileden, topluluktan koparılıp izole edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede Comte ve ilk dönem sosyologlar, ahlaki ve teorik olarak toplumsal grupların önemli olduğunu, din, aile, topluluk gibi kurumların toplumsal dayanışma ve toplumsal kontrol açısından işlevsel olduğunu, insanların içinde yaşadıkları toplumsal gruplara bağlı olduklarını ve bu gruplar tarafından şekillendirildiklerini vurgulamışlardır

Endüstri Devrimi: Endüstri devrimi terimi, teknolojik, ekonomik ve toplumsal alanda yaşanan büyük çaplı değişimleri ifade eden bir terimdir. Bu değişimler, ilk olarak 1760-1850 yılları arasında İngiltere'de başlamış, on dokuzuncu yüzyıl içinde Batı Avrupa'ya, Amerika'ya, Japonya'ya ve Rusya'ya yayılmıştır. Endüstri toplumunun genel özellikleri

- Ekonomiye insan ve hayvan gücü yerine buhar, petrol veya elektrik gibi cansız enerji kaynaklarıyla çalışan makineler yön vermektedir.
- Zanaatkarların küçük ölçekle elde ürettikleri ürünlerin yerini fabrikalarda makinelerle büyük ölçekli olarak üretilen ürünler almıştır.
- Nüfusun önemli bir kısmı tarımda değil kentlerdeki endüstriyel kuruluşlarda çalışmaktadır.
- İşbölümü uzmanlaşmış, hem yeni meslekler doğmuş, hem kol emeği ile kafa emeği birbirinden ayrılmış hem de yapılan iş en küçük parçalarına ayrılmıştır. Bu şekilde çalışmak, fabrikalarda çalışan işçilerin yüksek düzeyde yabancılaşmasına neden olmuştur.

SOSYOLOJİK POZİTİVİZMİN GELİŞMESİ VE SOSYOLOJİNİN DOĞUŞU

Pozitivizmin kökleri, Aydınlanma düşüncesinin merkezinde yer alan '*bilginin kaynağı olarak dinsel otoritenin yerini bilimin alması gerektiği*' düşüncesinde yatar. Pozitivizmin kökleri Aydınlanma düşüncesinde olsa da, pozitivizm, Aydınlanma düşüncesine hâkim olan ampirizmden farklıdır. Ampirizm, insan bilgisinin deneyime dayalı olduğu, gerçek bilgiye ancak dünyaya ilişkin gözlem ve

KLASİK SOSYOLOJİ TARİHİ

deneyim yoluyla ulaşılabileceğini ileri süren bir epistemolojidir. Bu anlayışa göre bilimsel bilgi yararlı, yenilikçi ve işlevsel bir toplumsal üründür ve bilginin kaynağı deneyim olduğuna göre ancak dış dünyada deneyimlenebilecek ya da gözlemlenebilecek olan bilgiler bilimsel bilgidir. Pozitivizm ise, deneysel yöntemi kullanarak olgular arasındaki ilişkilere dair genel yasaları ortaya koymaya çalışan, gerçek bilginin sadece deneyimlere dayandığını savunarak metafizik spekülasyonları reddeden ve toplumu gözlem ve deneyim aracılığıyla öğrenilip doğrulanan dışsal bir gerçeklik olarak tanımlayan bir felsefedir. Topluma yeni bir bakış açısıyla bakmış olsa da Aydınlanma düşüncesi temel olarak değerlere bağlı bir düşünce olduğu için bilimsel bir sosyolojik yaklaşım geliştirememiş ve sosyolojinin konusunu oluşturacak olan toplumu, bütün kurumlarıyla bir bütün olarak görememiştir. Sosyolojinin bir bilim olarak gelişmesi ancak pozitivizmin sosyolojiye uygulanmasıyla, yani Comte'un sosyolojik pozitivizmi geliştirmesiyle mümkün olacaktır.

Comte, doğa bilimlerini pozitivist olarak görür ve sosyolojinin de pozitif bir bilim olduğunu ve pozitivist yöntemi kullanması gerektiğini savunur. Toplum, astronomide olduğu gibi gözlem, fizik ve kimyada olduğu gibi deney ve biyolojide olduğu gibi karşılaştırma teknikleriyle, yani doğa bilimlerinin kullandığı yöntemle incelenmelidir. Bir yandan siyasal devrimler sonrasında yaşanan düzensizlik ve kaos düzene ve geleneğe olan inancı geri getirmiş ve toplumsal gruplarla ilgilenilmesini sağlamış, toplumsal düzenin yeniden nasıl kurulacağı sorusunun sorulmasına neden olmuş, diğer yandan doğa bilimlerindeki somut gelişmeler ve kurumsallaşma, sosyal bilimlerin izleyebilecekleri bir yöntemsel model oluşturmuştur. Her ne kadar profesyonel anlamda sosyoloji disiplininin ortaya çıkışı 19. yüzyılın ikinci yarısını bulduysa da, sosyolojinin doğuşu Aydınlanma düşüncesinin 19. yüzyılın başında Saint Simon ve Comte'un çalışmaları sayesinde biçimlenen "klasik sosyoloji"ye aktarılmasıyla başlamaktadır.

Bu Özetin tamamını, Çıkmış Sorularını, Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/klasik-sosyoloji-tarihi-ady212u?search=SOS201U>